

УДК [27УГКЦ: 091 І. ГУДЗ] “17”

Іван Паславський

**Маловідомі джерела
до історії Греко-Католицької Церкви
останньої чверті XVIII ст.
(Рукописна спадщина о. Івана Гудза)**

У статті звернено увагу на унікальний рукописний архів греко-католицького священика о. Івана Гудза (1727–1790), який зберігається у Львівському Національному музеї ім. Андрея Шептицького. Він налічує десять томів листів, меморіалів, доповідних записок, історико-церковних розвідок і нотаток самого о. І. Гудза, а також копій, листів і записок інших осіб із Відня та Львова. Сім томів цієї збірки охоплюють матеріали з 1775-го по 1783 р., тобто з часу його перебування у Відні. Вони мають загальну назву “Кореспонденція в інтересах Львівської єпархії греко-католицького обряду”. Три інші збірки під назвою “Ефемериди” містять матеріали за 1784–1789 рр. і віддзеркалюють львівський період його діяльності. Автор статті доходить висновку, що ці документи і матеріали, які ще мало вивчені, є унікальним джерелом для дослідження історії Греко-Католицької Церкви, релігійно-церковних і суспільно-політичних відносин у Галичині в 70–80 рр. XVIII ст.

Ключові слова: о. Іван Гудз, Греко-Католицька Церква, Василянський Чин, Віленська єзуїтська академія, Львівський Національний музей ім. Андрея Шептицького

Ivan Paslavskyi

Little-known sources about the history of the Greek Catholic Church in the last quarter of 18th century (Manuscript heritage of Ivan Gudz)

The article focuses on the unique handwritten archive of the Greek-Catholic priest Fr. Ivan Gudz (1727–1790), which is stored in the Andrey Sheptytsky National Museum in Lviv. The archive comprised ten volumes of letters, memorials, internal memos, historical and church researches, and notes of Fr. Ivan Gudz, as well as copies, letters and notes of other people from Vienna and Lviv. Seven volumes of this collection cover materials from 1775 to 1783, that is, since his stay in Vienna. They have the general name “Correspondence in the interests of the Lviv diocese of the Greek Catholic rite.” Three other collections

1.1. Джерела до історії релігій з найдавніших часів...

under the name “Ephemeris” contain materials for 1784–1789 and reflect the Lviv period of his activity. It is concluded that these little studied documents and materials are a unique source for the study of the history of the Greek Catholic Church, religious and sociopolitical relations in Galicia in the 70-80s of the 18th century.

Keywords: Fr. Ivan Gudz, Greek Catholic Church, The Order of Saint Basil the Great, Jesuit Academy in Vilno, Andrey Sheptytsky National Museum in Lviv

У Відділі рукописів і стародруків Національного музею ім. Андрея Шептицького у Львові зберігається збірка рукописних матеріалів о. І. Гудза, яка налічує десять томів листів, меморіалів, доповідних записок, історико-церковних розвідок і нотаток автора, а також копій листів і записок інших осіб, яким він давав хід у Відні і Львові. Сім томів цієї збірки охоплюють матеріали з 1775-го по 1783 р., тобто з часу його перебування у Відні. Вони мають загальну назву “Кореспонденція в інтересах Львівської єпархії греко-католицького обряду” [1]. Три інші збірки під назвою “Ефемериди” містять матеріали за 1784–1789 рр. і віддзеркалюють львівський період його діяльності [2]. Слово “Ефемериди” грецького походження й первісно означало “хімерні висловлювання”, “короткі записи”, “нотатки”. Новогрецькою мовою це слово означає “газета”. Отож “Ефемериди” о. І. Гудза – своєрідна хроніка його життя й служіння на посаді кустоса собору св. Юра та крилошанина Львівської єпархії.

Частина рукописної спадщини о. І. Гудза зберігається у фондах Центрального державного історичного архіву м. Львова. Переважно це документи, пов’язані з іменем єпископа Лева: листування і послання останнього, а також листи до нього [3]. Це унікальні документи для вивчення релігійно-церковного та суспільно-культурного життя галицьких русинів-українців після входження Галичини до складу Австрійської монархії 1772 р.

Але перед тим, як почнемо виклад суті справи, скажемо коротко про особу о. І. Гудза та його церковну й суспільну діяльність [4].

Священик І. Гудз належав до найосвіченішої верстви греко-католицького духовенства другої половини XVIII ст. Він народився близько 1727 р., юнаком вступив до Василянського Чину, змінивши своє хресне ім'я Іван на чернече Платон. У 1748–1753 рр. навчався в знаменитій Віленській єзуїтській академії, де здобув наукові звання магістра філософії (1750) і ліценціата теології (1753). Того ж року його висвячено у сан священика. В академії обдарований український юнак вивчив основні на той час європейські мови – французьку, німецьку й італійську. Крім того вільно розмовляв і писав українською та польською мовами. Зрозуміло, що майбутній священик добре опанував церковнослов'янську, а також класичні мови – латинську і грецьку. До речі, латиною написана значна частина його кореспонденції.

Після закінчення навчання в академії о. І. Гудз отримав скерування до міста Шаргорода на Поділлі, де був призначений префектом і професором гуманістики місцевої василянської семінарії. Існують підстави припускати, що на початку 60-х рр. XVIII ст. о. І. Гудз вступив у конфлікт з Василянським Чиним і вийшов з нього, повернувши собі хресне ім'я Іван. В 1762–1775 рр. ми бачимо його вже домашнім учителем і вихователем дітей у родині Дідушицьких – багатих шляхтичів “руського роду”, які в той час ще трималися давнього східно-християнського обряду, тобто були уніатами. У 1771 р. тодішній львівський єпископ Лев Шептицький призначив о. І. Гудза каноніком кафедрального собору Св. Юра у Львові, і з того часу він став близьким і довіреним співробітником львівського владики.

У серпні 1773 р. о. Іван Гудз виїхав разом із синами пана Тадеуша Дідушицького на навчання до Відня. Скориставшись цією нагодою, єпископ Лев Шептицький призначив його представником і речником галицьких українців у наддунайській столиці. Місія о. І. Гудза у Відні була успішною. Він розгорнув там широку церковну й політичну діяльність: часто спілкувався з папським нунцієм Джузеппе Гарампі, розмовляв з впливовими чиновниками цісарського двору,

1.1. Джерела до історії релігій з найдавніших часів...

політиками, церковними діячами Австрії, мав кілька аудієнцій у цісареві Марії Терези і скрізь промовляв та діяв згідно з інструкціями владики Лева. У Відні отець канонік постійно наголошував на споконвічному українському характері Галичини, давав додаткові пояснення і обґрунтування постулатам львівського єпископа, зокрема щодо необхідності відновлення Галицької митрополії, заборони польському духовенству переманювати греко-католиків на латинський обряд, створення єпархіальних капітул (крилосів), приборкання маєткових та єпископських амбіцій оо. Василіян, організації семінарій для підготовки греко-католицького духовенства тощо. Діяльність о. І. Гудза у Відні високо оцінив відомий німецький україніст Едуард Вінтер, котрий писав: “Як вихователь в одній шляхетській родині, знавець багатьох мов і витончених манер, служив він у Відні з 1773 по 1783 рік самовіддано своєму пригнобленому й упослідженому народові” [5].

Наприкінці 1783 р. після десятирічного перебування у Відні о. І. Гудз повернувся до Львова, де його призначили кустосом (хранителем) Святоюрського собору і членом капітули (крилошанином). Він продовжував боротися за правове визнання греко-католицьких єпархіальних капітул, дедалі активніше залучався до громадсько-культурного життя українського Львова: намагався звільнити Ставропігію від патронату львівських ченців-театинів, а водночас критикував її за бездіяльність; виступав за збереження у Львові братської друкарні і відродження українського книговидання; висунув ідею створення капітульної бібліотеки; ратував за впровадження української мови в навчально-освітній процес Генеральної Духовної семінарії у Львові, де, як він стверджував, “хоч дехто українською і розмовляє, але ніхто нею не пише”. У жовтні 1784 р. о. І. Гудз був присутній на урочистому відкритті Львівського університету, про що залишив докладний звіт. Водночас отець-кустос дбав про матеріальне забезпечення членів Львівської єпархіальної капітули, через що часто конфліктував з вищим духовним керівництвом, зокрема з новим львівським єпископом Петром Білянським.

З архівних матеріалів бачимо, що наприкінці 1789 р. о. І. Гудз захворів. Останній документ, написаний його рукою, належить до другої половини 1790 р. Можливо, наприкінці 1790-го або 1791 р. він відійшов у вічність.

Багатство джерельних матеріалів о. Івана Гудза вражає. Особливо цінною є його кореспонденція. Він листувався з десятками адресатів, серед яких львівські владики Лев Шептицький, Петро Білянський, Миколай Скородинський, мукачівський єпископ Андрій Бачинський, форгарашський (Трансільванія) греко-католицький єпископ Майор, папський нунцій у Відні Джузеппе Гарампі. Він був автором багатьох листів і меморіалів на ім'я цісареві Марії Терези, цісарів Йосифа II, Леопольда II і Франца II, на адресу Галицького губернаторства та інших державних установ Австрійської монархії. На особливу увагу заслуговує довголітня дружба о. І. Гудза з видатним українським митцем Лукою Долинським [6].

Ці надзвичайно цінні історичні матеріали, написані переважно латинською, польською, французькою мовами, дослідники повною мірою ще не опрацювали. Лише окремі історики XIX ст., зокрема Михайло Гарасевич, Михайло Малиновський, Юліан Пелеш, Антоній Петрушевич, Владислав Хотковський згадували про них і навіть дещо опублікували [7]. З учених XX ст. окремі матеріали о. І. Гудза використовували Ярослав Ісаєвич і Мирослав Лабунька [8].

Навіть поверхове ознайомлення з документами та матеріалами о. І. Гудза, дає вагомий підстави зробити висновок про те, що вони є унікальним джерелом для дослідження історії Греко-Католицької Церкви, релігійно-церковних і суспільно-політичних відносин у Галичині в 70–80 рр. XVIII ст.

1. Національний музей у Львові (далі – НМЛ). Від. рукописів і стародруків. Ркл. 129–135.

2. НМЛ. Від. рукописів і стародруків. Ркл. 123–125

3. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 925, 927.

1.1. Джерела до історії релігій з найдавніших часів...

4. Докладніше про це див.: Паславський І. Іван Гудз (1727–1791 рр.?) // Вісник НТШ: інформ. вид. Світової ради Наукових товариств ім. Шевченка. Львів, 2008. Ч. 39 (весна-літо). С. 36–38; *Його ж.* Іван Гудз як повноважний представник галицьких українців у Відні в 1773–1783 оках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: ювілей. зб. на пошану Івана Патера / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2008. Вип. 16. С. 81–86; *Його ж.* Заходи о. Івана Гудза щодо збереження у Львові Ставропігійської друкарні в 1776–1779 роках // Апологет: богослов. зб. Львівської Духовної Академії УПЦ КП. Львів, 2011. № 1/2(27/28). С. 61–64; *Його ж.* Невідомий документ про становище Львівського успенського братства в 70-х роках XVIII століття // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2013. Вип. 23. С. 164–170.

5. Winter E. Nationale und religiöse Kämpfe in Galizien in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts // Historisches Jahrbuch. Köln, 1939. Bd. 59. S. 32; Вінтер Е. Візантія і Рим у боротьбі за Україну: 955–1939 / пер. з нім. Прага, 1944. С. 133–134.

6. НМЛ. Від. рукописів і стародруків. Ркл. 129. Арк. 60, 67–68, 72, 80–81.

7. Див.: Harasiewicz M. Annales Ecclesiae Ruthenae. Leopoli, 1862. P. 557–579; Malinowski M. Kirchen und Staats-Satzungen des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien. Lemberg, 1861. S. 301 seq; Pelesz J. Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Wien, 1880. Bd. II. S. 623 seq; Петрушевич А. С. Сводная Галичско-русская летопись с конца 1772 до конца 1800 года. Львов, 1899. Ч. III. С. 50, 79–80; Chotkowski W. Historia polityczna Kościoła w Galicyi za rządów Maryi Teresy. Kraków, 1909. T. 2. S. 441, 452, 482–483.

8. Див.: Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – XVIII ст. Київ: Наук. думка, 1966. С. 187; Labunka M. The Report of an Audience with Maria Theresa // “Eucharisterion” / Harvard Ukr. Studies. 1979–1980. T. III/IV. P. 53–540.